

Gyűjtő: SZABÓ MÁRIA

Gyűjtés ideje: 1976.

TART.: NÉPRAJZI ÖSSZEKÖTÉSEK TATA KÖZSÉGÉN

33 lap

Földrajzi mutató: JUTA

Szakmutató: XXXIII, 1

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRŰZÉS

ÁTVEZETVE AZ EGYSÉGES LTK. 3595-OS TÉTELE ALÓL

Adattár: 3595/1977 Szabó Mária II. B.

Tárcsén Művelődési Központ

Juba

RRM: IV/2574

Néprajzi összefüggések községünkben és környezetében

A kérdőív a Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága néprajzi sorozatának előkészítését szolgálja. A több kötetes sorozat a megye néprajzának alapvető összefüggéseit kívánja bemutatni, s a táji néprajzi kulturális csoportokat körülhatárolni, mindezek történeti tagolódását is jelezni.

Somogy jelentős önkéntes néprajzi gyűjtőgárdával rendelkezik, mely az elmúlt 10 év alatt egyre nagyobb segítséget nyújtott a tudományos feltáró munkában. /helynévgyűjtés, tematikus gyűjtések, település, építkezés, lakáskultúra, szakrális emlékek, gyermekjátékok, pásztorélet, temetkezés és gyász néprajza, katonadalok/.

A következő években is számítunk a megyében folyó néprajzi kutatásokban önkéntes munkatársaink segítségére, de már azzal a céllal is, hogy együttműködésünk eredményeként megfelelő összefoglaló kézikönyvet kapjanak kézhez a Somogy néprajza c. sorozattal.

Jelen kérdéscsoport-összeállításunkban számos jelentős összefüggést faggatunk, lényeges feltevések igazolását vagy tagadását várjuk, mintegy hangosan gondolkozunk és vitatkozunk. Akit érdekel és velünk együtt izgat megyénk népének múltja, jelenének gyökerei, s a mi tevékenységünkben szívesen részt vállal, egy-egy községben e kérdőív lelkiismeretes kitöltésével nagy mértékben előremozdítja eredményeinket. A kérdőív kitöltése lesz az egyik néprajzi pályázati tétel 1975/76-tól. 1000 Ft. körüli díjösszeget lehet vele nyerni. Több község feldolgozása esetén több díjat is!

A községek kiválasztásánál az eredményesség érdekében vegyük figyelembe a Megyei Múzeum javaslatát, de a javasolt községeken kívüli helységek feldolgozását is elfogadjuk.

Lesznek témák, amelyeknél 3-4 adatközlő megkérdezése is elegendő, másoknál több is kell, s a megfelelő adatközlő kiválasztása esetleg gondot okozhat /búcsúk, vásárok, iparosok kérdése, hiedelem, szokásanyag/. A munkákat három példányban kérjük!

Fokozott figyelmet fordítsunk az időbeli változásokra, az egyes társadalmi rétegek, vallási csoportok közötti különbségekre, községek egymásközötti kapcsolataira, kisebb és nagyobb táji összefüggésekre.

Kaposvár, 1975. november 3.

Dr. Knézy Judit
múzeológus

Áru- és cserekereskedelmi kapcsolatok

II. B e s z e r z é s

*1./ Más vidékről milyen árusok jártak a községbe

a/ más országrészből /üveges, vásznas, gyolcsostót, szegkovács, cseregő- és kolompöntő illetve pörgőkészítő kovács, paprika-árusok, hagymaárus, fazekas, korsós, vándorárus, bicskás/

b/ a környékről /teknővájó cigány, gyógynövény-áruló füves asszony, cserépedénykészítő, fonott-edénykészítő, kosaras, favilla illetve szerszámnyél készítő/

2./ Hol szerezte be bútort, széket, ládát, női kontyot, ékszert, kékfestő anyagot, szűrt, bundát, csizmát kalapot, bőrtarisznyát, szőrtarisznyát, üvegárut, kályhát? *Itt üzleteken Kaposváron vagy a vásárokon.*

3./ Mikor volt a községben és környékén vásár?

Itt mit szereztek be? És mit adtak el?

*A községben /faluban/ nem volt vásár.
A környéken Kaposváron, Kaposmérőn, Fletesen, Somogyárdon, Toponánban, Somogyjádán, Nagybaniban, Batiban volt vásár. A vásári napok hétköznap voltak. Kaposváron évente 8-10, a többi falvaiban 2-3-4 vásár volt. Pontos adatokra már nem emlékeznek.*

Itt a már azelőző kérdéseken szereplő árukat adták el, vették meg ill. cserélték.

Áru- és cserekereskedelmi kapcsolatok

II. B e s z e r z é s

*1./ Más vidékről milyen árusok jártak a községbe

a/ más országrészből /üveges, vásznas, gyolcsostót, szegkovács, cseregő- és kolompöntő illetve pöngőkészítő kovács, paprika-árusok, hagymaárus, fezekas, korsós, vándorárus, bicskás/,

b/ a környékről /teknővájó cigány, gyógynövény-áruló füves asszony, cserépedénykészítő, fonott-edénykészítő, kosaras, favilla illetve szerszámnyél készítő/

2./ Hol szerezte be bútort, széket, ládát, női kontyot, ékszert, kékfestő anyagot, szűrt, bundát, csizmát kalapot, bőrterisznyát, szőrtarisnyát, üvegárut, kályhát? *Itt üzleteken Kaposváron vagy a vásárokon.*

3./ Mikor volt a községben és környékén vásár?

Itt mit szereztek be? És mit adtak el?

*A községben /faluban/ nem volt vásár.
A környéken Kaposváron, Kaposmérőn, Hetyesen, Somogyárdon, Toponánban, Somogyjárdon, Nagybaniban, Batiban volt vásár. A vásári napok hétköznapi voltak. Kaposváron évente 8-10, a többi falvakban 2-3-4 vásár volt. Fontos adatokra már nem emlékeznek.*

Itt a már az előző kérdéseken szereplő árukat adták el, vették meg ill. cserélték.

Felekezeti különbségek a katolikusok, reformátusok lakás-kultúrájában a századfordulón.

*1./ Milyen - a vallásra utaló, azzal kapcsolatos - szoba, konyha, stb. berendezési tárgyak, bútorok voltak a községben ismeretesek?

Melyik milyen vallással kapcsolatos? Hol volt a hagyományos helye?

a/ üvegre festett képek, szenteket ábrázoló olajnyomatok, nyomtatványok. Ezek kiket ábrázolnak?

b/ búcsúi kálváriák viaszfigurákkal, üvegbura alatt

c/ Gyüdi Mária kép viasz szoborral

d/ zenélő képek, zenélő képes órák, feszületek, talpas keresztek

e/ búcsúi kegytárgyak, színes üvegpoharak, diszes gyertyatartók

f/ házi áldás, diszes bibliaidézetek "aranymondások"

g/ hazafias képek

h/ egyéb

*2./ Milyen vallási jellegű tárgyakat helyeztek el

a/ két utcai ablak között álló sifonéron, ládán és fölötté a falon /üvegtárgyak, családi fényképek, kegytárgyak, szentképek, tükör, háziáldás/

b/ az ágyak fölé /szentképek, esküvői képek, hazafias képek/

c/ a bejárat mellé

d/ másutt a szobában, v. konyhában

e/ pincei szobában

B ú c s ú k

- 1./ Milyen vallási csoportokra oszlik a község?
*2./ Milyen búcsúkra jártak el a katolikusok?

csak katolikus
/család egy-két reformá-
tus család volt a falu-
ban, de nem öslalozok,
és többnyire el is költöz-
tek a faluból /

- a/ családonként
b/ csoportosan a község többi lakóival
c/ más községek lakóival együtt
d/ hova jártak el gyalog, processióval
e/ milyen öltözékben mentek,
milyen búcsús jelvényeik voltak?

- *3./ Mit szoktak ajándékba hozni a búcsúról?

- a/ milyen kegytárgyokat
b/ milyen búcsúfiát - asszonynak, embernek,
fiúnak, kislánynak?

- c/ búcsúba utra milyen ételeket és miben vittek?

- 4./ Reformátusok mikortól vesznek részt a katolikusok szervezte
búcsún? *nem vettek részt*

Más községekbe is eljárnak? *nem*

A. 2. és 3. kérdésekre részletes leírásokat kérünk.

Felekezeti különbségek a viseletben a XX. század elején

- emlékezésanyag, meglévő darabok, régi fényképek alapján -

1./ A község különböző felekezeti asszonyainak viseletében milyen különbségek voltak? Vegyük figyelembe a vagyoni tagozódást is.

- a/ konty, fejrevaló, általában fejviselet
- b/ hajviselet
- c/ szoknya, vállkendő, blúz anyaga vagy színessége
- d/ kisbunda, kacabajkó /felső kabát/ színe, szabása, formája, díszítése
- e/ egyéb

A katolikus és református asszonyok öltözködésében mindössze annyi különbség van, hogy a református asszonyok ruhadarabjai valamivel sötétebbek.

2./ A község különböző felekezeti férfiainak viseletében megmutatkozó eltérések jellemzése, leírása:

- a/ mellény anyaga, szabása, díszítése
- b/ dolmány /kis kabát/ anyaga, szabása, díszítése
- c/ szűr vagy a bunda szabása, színe, díszítettsége
- d/ fejfedők, kalap különbségei
- e/ egyéb.

A férfiak viselete stb. szemmi eltérést nem mutatott.

A kérdésekre részletes leírásokat kérünk lehetőleg magyarázó rajzokkal vagy fotóval. A még fellelhető darabok tulajdonosainak címét, nevét kérjük feltüntetni. Ha nem állnának rendelkezésre megfelelő darabok, régi fényképek vizsgálata szükséges. Amennyiben egy községen belül csak egyféle felekezet volt, úgy kérjük annak megjegyzését és a kért ruhadarabok leírását. Ha a környező községek között van más felekezetű, úgy avval hasonlitsuk össze kutatott falunk anyagát.

É p i t k e z é s

Emlékezet szerint

- *1. Melyek a község legrégebbi paraszti lakó- és gazdasági épületei?
2. Vannak-e mestergerendájukon, homlokzatukon 1870 előtti évszámot viselő favázás, esetleg zsupptetejű lakóházak? Melyek ezek? /utca, házszám, tulajdonos/ *nincsenek*
3. Milyen felrakási módok voltak a századfordulón a legáltalánosabbak?

	lakóháznál	pajtánál	istállónál	pincénél
a/ favázás, sövényfonásos	X	X	X	
b/ favázás, karók közé rakott un. "fecskerakásos"				
c/ boronafal				
d/ vertfal	X		X	
e/ vályogtégla	X		X	

nem ismer-tek

4. Ismerik-e a következő szavakat és mit jelentenek?

a/ szelemengerenda *a tetőn, a tető csúcsába irányuló gerenda*

b/ ollóágas

c/ ragfa

d/ ágasfa

e/ szalufa

nem ismer-tek

az a gerenda, amelyre a tetőt tartja; erre szeglik a léceket is.

*5. Melyik lakóház lehetett az első téglából épült a községből?

Mikor?

*6. Melyik volt az első szabadkéményes lakóház?

Az első szabadkémények égetett vagy csak szárított téglából épültek?

Melyik években?

7. A századfordulón szabadkéményes konyha, vagy füstökonyha volt-e több a községben?

(szabadkéményes) füstökonyha

T e l e p ü l é s

1. Emlékeznek arra, hogy a község belterületén kívül különálló pajták, vagy istállók, illetve mindekettő voltak a község határában? *igen*

a/ egyesével vagy csoportosan voltak *egyesével*

2. Volt-e a község belterületén nagyobb rendezés emlékenyeggel, családi iratokkal bizonyíthatóan

a/ a reform-korban

b/ vagy az 1850-60-as években

} *nem tudnak róla*

c/ van-e a községben olyan beltelek, mely jobbágykori állapotát, méretét, határait őrzi?

minős

d/ van-e olyan lakóház, pajta, istálló, szőlőbeli pince, mely még - évszám-mal, vagy más dokumentummal bizonyíthatóan - a jobbágykorban épült? /+/
minős

e/ van-e a községben olyan beltelek, melyen több régi lakóház helyezkedik el a hozzájuk tartozó egykori gazdasági épülettel? /+/
minős

3. Elkülönült-e a községben egyes társadalmi rétegek település része

a/ nemesek fundusa

b/ módosabb parasztok lakótelkei

c/ summások, kisföldüek falurésze

d/ iparosok falurésze

} *nem különült el*

/+/
A kérdéses telkek, épületek pontos címét, tulajdonosát kérjük feltüntetni.

*Milyen szőlőfajtákat ismertek?

Ezek mikor voltak általánosan ismertek?

Emlékeznek-e a következő nevű szőlőkre?

Leírás

Termesztés ideje

utolsó évei

Kéknyelű

Gilicelábu v. kolontár

Somszőlő

Szigeti

Sárfehér

Juhfarku

Fehér Bálint

Budai zöld

Zöld-fehér

Rák-szőlő

Vadfekete v. csókaszőlő

Piros bákör

Fekete góhér szőlő

Fürjmony v. törökbajor

Kékkuti bajor

Tulipiros v. vörös dinka

Kadarka

Kecskecsöcsü

Ökörszemü /szilvaszemü/

Otello

Izabella

Fekete noha

Fehér delavera

Piros delavera

Saszla

Magántermő

Mézes

*Milyen almefajtákra emlékeznek?

Melyek voltak a legrégebb helyi "hazai" fajták?

Melyek újabbak és mikortól?

Hallottak-e a következő almefajtákról? Melyik milyen színű, ízű, mikori érésű?

Tökalma v. fehér pogácsaalma, láncsöcsü, szörcsike alma, pogácsa alma /piros/, masánszki, nyári alma, szentiványi alma, karikós édesalma, husvéti rozsmaring, tengelitik alma, aranpálma, kanizsai alma, párizs alma, birsalma.

Egyéb.

Melyik fajtákat aszalták?

*Milyen körtéket ismertek?

Melyek voltak a legrégebb helyi fajták?

Melyek újabbak és mikortól?

Hallottak-e a következő körtefajtákról? Inják le színét, ízét, érési idejét.

Macskefejű vagy zsömlekörte, lappantós vagy leffentyus, árpás, héber vagy báránfarku körte, szögfükörte, téli körte, császárkörte, Vilmoskörte, Sándor-körte,

Egyéb:

Melyik fajtát aszalták?

*Milyen szilvafajtákat ismertek?

Melyek voltak a régi, és melyek az újabb fajták?

Ismerték-e a következő elnevezésű fajtákat?

"aprósziva" /rózsaszín és fekete, nem magvaváló/,

hosszi sziva

sárga sziva

* Milyen barackféléket ismertek?

/sáfránboroc, sárgaboroc, vérboroc, rózsaboroc, fehér boroc, kajszii, francia boroc/

Melyek a régi fajták?

Milyen meggyfajták voltak a leggyakoribbak?

/fekete meggy, cigánmeggy, hólagos meggy/

fekete meggy, cigánmeggy, hólagos meggy /vörös meggy/

* Milyen cseresznyefajtákat fogyasztottak leginkább?

/májusi, ropogós, hólagos/ ropogós, hólagos

Milyen répaféléket ismertek? /helyi elnevezéssel/

Melyiket miként használták fel táplálkozásra 1900-1920 között?

Burgundi répa főként állatok táplálkozására használták,
de levelet, főzeléket is készítették belőle,
Karórépa nem ismerték

Kerékrépa u.a. mint a burgundi répa /karórépának is
nevezik/

Sárgarépa levelet főzték

Paszternák, paszternác -" - /zellernek is hívták/

Fehérrépa -" -

Mióta termelnek paradicsomot? emlékeztetik óta mindig

Tartósítják-e rostán átnyomva, cseréptepsibe öntve és kemencében
keményre megszáritva? nem

Mióta főzik be üvegekbe? emlékeztetik óta mindig

Milyen babfajtákat ismertek? /"borsó"/ Melyik milyen növésű, milyen külsejű?

Köztesnek vagy önállóan vetik? *köztesnek is, önállóan is*

Szőlő közé vetették-e? *igen*

a./ "Guggos" növésű /"fehér, vajborsó, sárga borsó, gömbölkü, cifraborsó vagy kataborsó"/ *valamennyit ismerték*

b./ Futóborsó - /szajhaborsó, lapos borsó, fehér borsó, békahátu stb./
a békahátú kivételével mindet ismerték

T e j , t e j t e r m é k e k

1./ Hogyan nevezték az édes tej tetején összegyűlt zsiradékot?
/tejföl, tejszín/ *tejföl*

2./ Milyen edényben alvasztották a tejet?
/tál, tejesfazék, sajtár/ *tejesfazék*

3./ Készítettek-e a/ füstölt túrót? /Hogyan?/ *igen : sóval, borssal, paprikával összegyűrték; pogácsákat formáltak belőlük és a pisztós konyhában deszkára helyezték*
b/ keserű túrót? /diólevéllel/ *nem*

4./ Mennyire kell megaludnia a tejnek: lukacsosra, szivacsosra ~~szavó-~~ savótól teljesen elválóra v. lágyra /"toplós, májas"/ kenhető,

a/ túróhoz /rétesre, tésztára, palacsintára/ *savótól elválóra*

b/ aludt tej fogyasztásához *májásra*

c/ füstölt túróhoz *savótól elválóra*

d/ keserű túróhoz —

e/ hány napig altatták télen, nyáron

télen egy hétig is, nyáron 2-3 napig

5./ Ismerik-e a következő kifejezéseket:

a/ szerdek *nem*

b/ aggot tej = *aludt tej*

c/ vert tej *mem*

d/ megszugorodik a tej = összemegy a tej

6./ Füstölt túrót használtak-e megreszelve tésztára, vagy friss túróval keverve? *mem*

7./ Fogyasztottak-e kemencében piritott túrót? *mem*

8./ Készítettek-e savóból is levest? Mi ennek a neve /habarék, ketrabonca/, kudari, gudari? *igen : ketrabonca, kudari*

9./ Készítettek-e házilag sajtot? Hogyan állították elő? *mem készítettek*

a/ tehéntejből

b/ júhtejből

c/ házilag készült-e az oltó is?

d/ csak saját használatra vagy eladásra is?

10./ Általános volt-e a két világháború között a vajköpülés? *igen*

a/ az egész faluban

b/ csak katolikusoknál

} az egész faluban

c/ Cserép vagy faköpülő volt az elterjedtebb? *mindkettőt használták*

S e r t é s f e l d o l g o z á s

1. Pörkölték vagy forrázták a századfordulón a disznó bőrét? *pörkölték*

2. Hasonfekve vagy hátonfekve /ill. függesztve/ darabolták-e a disznót? *hátonfekve*

3. Volt-e bontószék minden családnál, /csak egyeseknél/ vagy földön "zsuppra ültetve" bontották a századfordulón? *bontószék csak kevés háznál volt, rendszerint kölcsönkérték: "zsuppra ültetve" mem bontották*

4. Volt-e külön elnevezése a disznóbontást végző személynek? /bontó, disznóbontó, böllér/. Vagy maga a gazda végezte a bontást? *bondó, disznóbondó, böllér; ha értekt hozzá, a gazda is végezte a bontást*

5. Él-e annak az emléke, hogy valamikor pásztort kértek fel a disznó bontására? *mem emlékeznek rá*

*6. Milyen testrészek elnevezésére emlékeznek, melyik mit jelent?

/sódarab, láb, sunka, csánk, comb, top, takarója, szalonna, hát vagy zsirszalonna, oldalszalonna, hasaalla, bürkéje, pásztorpecsenyéje, fehérpecsenye, hosszúpecsenye, orgya, fősőfej, álla vagy alsófej,

torka, alla-torka, ódallas, csigánya, lepicka vagy lapicka, vese, bélzsir, tüdő, máj, sziv, nyúláhúsa, háj, hájkebel, fejcsont, fejbőr, véri, pacal, katekönyeke, Óra, szöme, foga, nyelve, torca, füle lépi, malactartója, töki vagy monya, vaszorája, hólaggya, meleggyürüje, farka.

7. Füstölték-e a hájat? Vagy kiolvasztották zsirnak? Kocsitengely kenésére használták-e? *nem füstölték, zsirnak olvasztották ki; kocsitengely kenésére inkább vért használták*
8. A századfordulón mely testrészeket füstölték? *sonka, szalonna, oldalas, fej, bőrke, orgya*
9. Mely testrészeket főzték hamarosan meg, vagy lesózva? *főleg a belső részeket: sziv, tüdő, máj, vese*
10. Hogyan dolgozták fel a szalonnát tartós tárolásra? és melyik szalonnarészt?
- a/ zsirnak felolvasztották? Mekkora darabokra vágták? *igen, kb 5 cm oldalas*
- b/ füstölték? *4-5 hétig állt a sóban, uti köcskékre vágták*
- c/ sózták? *majd jústte akasztották*
- d/ kövesztették? *igen*
- e/ kövesztették, véndőbe tették és zsirral leöntötték? *igen*
11. Mióta készítenek lesütött húst? *kb. a '30-as évtől*
12. Mit töltöttek a disznó vékonybelébe?
- a/ zsiros hagymás hajdina, kukorica lisztet. Ennek neve pl. lisztes csurka, tyurka, *igen, de vértel keverték össze ezt is*
- b/ véres, zsiros kását, *igen*
- c/ husaprólékot fűszerekkel, /paprika, fokhagyma, stb./ *igen*
13. Készítettek-e májeshurkát? Mikor terjedt el? *igen, ez is kb az 1930-as években terjedt el*
- *14. Kérünk részletes leírást a liszteshurka, véreshurka, kolbász készítéséről: mi kerül bele, milyen fűszerekkel izesítik?

15. Ismerik-e a gömböc kifejezést? Mit jelent? *igen*
 a/ a gyomort, vagy a katakönyökét, vastagbél vége, kövesztőlében főtt kásával megtöltött ételt,
 b/ a gyomort kövesztett bürkével, hussal, szalonnával, esetleg májjal, vesével megtöltve, mindez füstölve.
16. Főztek-e levest a disznóölési kövesztőléből? *levest nem főztek belőle, Mi ennek a neve? Gornyasztó, gornyadó. de gornyadónak nevezték a kövesztőt akkor, miután már kifőtt benne a húska és a gömböc.*
17. Hívták-e pecsönyének a nyárson sült szalonnát? *igen*
18. Mikor kezdtek rántott húst, fasírtot készíteni, kinek a lakodalmán volt először? *kb. ezt is az 1930-as évtől, de arra nem emlékeznek, hogy kinek a lakodalmán volt először.*
19. Tartósították-e a disznóhoz hasonló módon a borjúhúst? *igen*
 Vegyítették-e a kolbászban vadhússal a húsaprólékot? *igen*
20. Általános volt-e a községben a lirkahus fogyasztása? *igen*

H á z a s s á g k ö t é s e k - anyakönyvek vizsgálata alapján. /+/

A kiválasztott községekhez meg kell nézni annak a plebániának anyakönyveit, melyhez tartozott a XVIII-XIX. században. A házassági kapcsolatok feltárására három időmetszetben 100-100 adat szükséges. Saját falujabeli-jeésmás falubelivel kötött házasságok aránya szükséges.

*1./ Házassági kapcsolatok %-os megoszlása 100 adat alapján egy plebániához tartozó községekben:

saját falubelivel /endogámia/, más falubelivel /exogámia/ kötött házasságok, községenként sorravéve

- a/ 1780-1810 között 1-2 évben
- b/ 1840-1850 között "
- c/ 1900-1910 között "

*2./ Házasságkötések időpontja a fenti három időmetszetben 2-3 év adatait figyelembe véve /pl. 1781-83, 1840-42, 1908-10/

a/ melyik hónapban, hány házasság kötött?

b/ milyen korban a legtöbb házasságkötés?

3./ Községekben belül tapasztalható elkülönülések?

a/ emlékeznek-e arra, hogy egy községen belül voltak-e olyan falurészek, amelyek egymás között nem házasodtak?

Ennek oka: gazdasági, vallási, egyéb?

b/ Mely községekben jelentett gazdasági emelkedést a férjhezmenés, vagy vőnek menés?

nem tudtak válaszolni

Inval nem különbözött el az egyes társ.-i rétegek települési része, ezért a falurészekre nem jellemző, de előfordult, hogy egyes családok nem házasodtak egymással. Ennek oka: elsősorban gazdasági, vallási, de egyéb ok is előfordult.

/+/ Az első két pont adatainak megválasztásához annak a plebániának vagy perókiának az anyakönyvét kell megnézni, amelyhez a XVIII-XIX. században tartozott. A vizsgálat egyben azokra a községekre, pusztákra is kiterjed, melyekkel a község kapcsolatot tartott házasságkötések révén.

N é v a d á s

*1./ Keresztnév, Névgyakorlás keresztelő anyakönyvek alapján katolikus, református, evangélikus lakosságnál 100 adat alapján három időmet-szetben férfiaknál és nőknél

a/ 1780 - 1810 között 1-2 évben

b/ 1840 - 1850 között "

c/ 1910 - 1920 között ""

2./ Melyek voltak a községben a keresztnévadás szokásai?

/emlékezet szerint/ *Íz alábbi alternatívák közül valamennyi szokásban volt. Íz első gyereke rendszerint a szülei nevé-t kapta; a többi gyereknél már nem volt szigorú kö-*

	első szülött	másodszülött	a többinél
a/ apja vagy anyja nevéreől			
b/ nagyszülei nevéreől			
c/ keresztszüleiről			
d/ naptári időpont szerint a születéshez közeleső névnap választása			
e/ bibliai név /mely vallásnál/			
f/ szentek neveiről /mely vallásnál/			
g/ egyéb			

dötség vagy szokás.

* H a l á l o k a i

Anyakönyvi bejegyzések alapján /parókiákon, plebánián/ három év kiválasztásával kérünk felsorolást /általában 1820 után jelzik a halál okait/

a/ 1820-as évekből egy évben

b/ 1840 körül "

c/ 1900 körül "

d/ bejegyzések az anyakönyvben vagy más egyházi iratban járványokra vonatkozóan:

Temető helye, részei, beosztása

- 1./ Él-e annak emléke, hogy valamikor a temető a község belterületén, vagy éppen a templom körül volt? *igen, kb. 200-250 ére a templom körül volt a temető; a templom akkor még csak fatornyos*
- 2./ Van-e jelenleg több temető a község határában?
csak egy temető van kapcsolata volt.
 - a/ Ezek milyen korúak? *kb. 150-200 éves*
 - b/ Magaslaton, kiemelkedésen helyezkednek-e el? *igen*
 - c/ Milyen tájolásúak a sírok? *a legrégibbi sírok kb. a századfordulóról valóak*
- 3./ A különböző felekezetűeknek külön temetője vagy külön temetőrésze volt-e? *nem volt*
- 4./ Voltak-e a temetőben un. főhelyek? Melyek ezek? *nem jellemző, de aki meg tudta fizetni, előre megvehette sírhelyét.*
Kik temetkeztek ide? /jómódu vagy őslakós családok, nemések, előljárók, vagy akik meg tudják fizetni/
- 5./ Volt-e olyan törekvés, hogy egy családhoz, egy rokonsághoz tartozók egymáshoz közel meghatározott rendben temetkeztek? *igen, de mivel sorka temetkeztek, mindenkori nem tudta előre megvenni a sírhelyét*
- 6./ Volt-e a gyermekeknek külön temetőrésze?
nem, csak külön sorka
- 7./ Hova temették a falu szegényeit, öngyilkosokat?
a temető árokba
- 8./ Mivel kerítették a temetőt /árok, lycium, orgonabokrok, gyertyánsor, stb./ *árok, lycium, fagyfafa*
- 9./ Temetkeztek-e a temetőn kívül is? *nem*
- 10./ Voltak-e a temetőben gyümölcsfák? Milyen fát szoktak ültetni a halott lábához? /akác, ecetfa, bálványfa, szomorufűz, istenfű/.
voltak gyümölcsfák; a halott lábához ritkán szomorufűzt ültettek
- 11./ Milyen virágokat szoktak a sírra ültetni?
árvácska, tótiika, mezei jác, kőszarvág, fagyovirág, krizantém
- 12./ Vannak-e a temetőben különálló szobrok, corpuszok, milyen régiak?
nincsenek

Sirjel, sir

1./ Milyen sirjeleket ismernek?

Rajzoljuk le méretek megadásával a legfontosabb formákat és díszítéseket.

a/ Hogyan nevezik a halott feje fölé tett jelet?

/sirkereszt, kereszt, fejfa, gombfa, fondor, sirkő, stb./
sirkereszt, kereszt, fejfa, sirkő

b/ Volt-e különbség a férfi és nő sirjele között?

/kérjük lerajzolni, vagy lefotózni!/
nem volt

c/ Milyen sirjele volt a gyermekeknek? Kisebb-e mint a felnőtteké, vagy ugyanakkora? Megkülönböztették-e, hogy fiúé, vagy lányé?

kisebb volt a felnőttekéénél, de nem különböztették meg, hogy fiúé vagy lányé
d/ Milyen elnevezései vannak a sirjel részeinek?
nem bontották részekre

e/ Irtak-e, véstek-e olyan jeleket a fejfába, sirkeresztre, mely a halott egykori foglalkozására utal?
nem

*f/ Ismeretesek-e hosszabb verses feliratok, a fejfán sirjelen?

g/ Festették-e a sirjeleket- fejfát, sirkeresztet?
nem

h/ Emlékeznek-e arra, hogy a koporsót valamilyen színűre befestették volna?
csak fekete festették

*2./ Milyennek kellett a sirhant formájának lenni?

Rajzoljuk le méretekkel. Volt-e különbség másféle felekezetűek sirhantjai között?
nem volt

3./ Emlékeznek-e arra, hogy korábban nem szívesen tetettek sirkövet, féltek attól, hogy azt hurcolja a halott a tulvilágon?
igen

4./ Tettek-e a koporsóba örömvirágot?
nem

5./ Kik ásták a sirt, volt-e ünnepélyes hívogatás erre a munkára?

a sirt a komák, rokonok ásták, volt ünnepélyes hívogatás erre a munkára

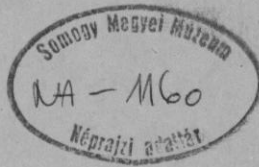
6./ Ástak-e házaspár esetén vagy közeli családtagoknál jobbra vagy balra mellékgödört /kadar, gadar/ a sirba, hogy elférjen egymás mellett két koporsó?
igen, ennek a neve: gadar

lemondásokról írták a Futár

[Handwritten signature]

Adattár: 3595/1977

QCM: IV/25/3.
51-32

Szabó Mária v. b.
Tóthné Mihály Sám
Lita

1.

Néprajzi összefüggések jelmében

A kérdésekre

- * özv. Szabó Lászlóné
- özv. Kaponya Mihályné
- özv. Nagy Györgyné
- özv. Kiss Józsefné
- Török Józsefné
- Török József és
- Papp György jelmű lakosok
válaszoltak.

A HÁZASSÁGKÖTÉSEK, a NÉVTÁJÁS,
és a HALÁL OKAI c. részek kitöltésé-
hez a helyesi plébánia anyakönyve
adott segítséget.

2. ELADÁS:

* 3. gazdaasszonyok:

baromfi, tojás, tej, vaj, len,
kender, dió, makk, gesztenye,
gyümölcs, túró, burgonya,
zöldbregfélék, paprika, paradicsom,
uborka, káposzta

gazdák: gabona, kukorica
lő, sertés, borjú, birka

* 5. a) takáros: Gyertyási Ferenc

Peterka József

cipész: Kuti Ferenc

Hódosi József

Gyertyási Imre

ács: Bálos Ferenc

Kiss József

Kaponya József

asztalos: Kerner József

kovács: Száraz János

kőműves: Bali János

A felsorolt iparosok az I. és II. világháború között éltek a faluban.

b) Elsősorban a faluban és a környéken a közelebbi falvákban árusították, dolgoztak ill. vettek fel rendelést.
De Bali János kőműves ezéken is dolgozott.

c) Piacokra, vásárokra csak a megyébe jártak: Kaposvárra, Szegedre, Nagybajomra, Kaposmérőre, Toponárra, Somogyádra, Somogyvárra, Baláta, Kétesre.

BESZERZÉS:

* 1. a) más vidékről:

üreges: Nyitra } főtök
drótos: Trenosén }

vásznos: Erdély }
borsos
borotva áruló } Bosznia

fazekas } Várpalota
meszes }

paprikaárus: Szeged, Kalocsa
Gyöngyös

hagymaárus: Makó, Nagykanizsa

halas: Balaton környéke

n.

b) környetéről:

farilla
gereblye
kelnupa } Eselickristlak
teknővájó cigány

FELEKEZETI KÜLÖNBBSÉGEK A TÁPLÁLKOZÁS- BAN:

* 1. böjtös ételek:

sós pogácsa, leves, tejfölös borsó,
tejes rizs, tejesleves, kukorica-
gombóc tejföl, sült kemény
hagymával, hordós káposzta
olajjal, tojás, szilvaleves,
meggyleves, vaj, sajt,
tejfölös túró, füstölt túró,
hal olajon sültre, gyümölcs

FELEKEZETI KÜLÖNBBSÉGEK A LAKÁS- KULTÚRÁBAN:

* 1. a) szenteket ábrázoló olajnyomatok,
nyomatdarányok:
Jézus, szűz Mária, szent

Józsefet, szent Antal, szent
Antal, szent Teréz, szent
Magdolna, Jézus az olaj-
fák hegyén, Jézus szívét,
Mária szívét, angyalokat
ábrázolják.

- csak a katolikusoknál volt.

b) nem volt

c) nem emlékeznek

d) zenélő képek, zenélő képes órák
a katolikusoknál is és a refor-
mátusoknál is,

festmények, talpas keresztetek
csak a katolikusoknál voltak

e) búrii regytárgyak, díszes üveg-
poharak, gyertyatartók
- a katolikusoknál voltak

f) házi áldás, díszes bibliaidé-
zetek - csak a katolikusoknál;
legismertebb a következő volt:

Hol hit, ott szeretet,

Hol szeretet, ott béke,

Hol béke, ott áldás,

Hol áldás, ott isten.

6.

Hol isten, ott szükség minden.

g) harafias képek mindkét fel-
kezéssel előfordultak

* 2. a) családi fényképek, szentképe-
ket, tükröt, háziáldást.

b) szentképet, esküvői képét,
harafias képet.

c) d) a tejárat mellé és a köny-
hába nem rakta a falra
semmi.

e) pincési szobák nem voltak

Bücsük:

* 2. a) családonként a rokonsághoz
jártak el

b) csoportosan a község többi lakó-
ival a szentbúcsúra jártak el.

c) más községek lakói útköz-
ben csatlakoztak

d) gyalog, processióval a szent-
bucsiakra: Andorra, Segesdre,
és háriagyúdra jártak el.

e) hétköznapi öltözékben mentek,
de magukkal vitték az ünne-
pi ruhájukat;
bucsi jelvényeiket a bucsi-
ba vitték: éremszerű, brosti-
hoz hasonló, mellre tűzhe-
tő jelvényeik voltak, amelyekben
a szentek képei voltak.

* 3. a) rózsafüzér, kereszt, gyertyatár-
tó, szentképek, imakönyv

b) asszonyok: rózsafüzér, ima-
könyv, szentkép, szí-
nes üvegpocharok, nyak-
lánc szível, kereszttel

emberek: imakönyvet

fiúk: pörgetőt, lovaskato-
nád mézeskalácsból

lányok: nyakláncot, mé-
zeskalácsszívet
tűkörrrel, bábol

ÉPÍTKEZÉS:

* 1. a községben régi paraszti lakóházak minosége már;

a község legrégebbi épületei:

templom (1782)

magtár (1883)

kastély a hozzá tartozó
istállókkal (1905 - 1910 körül)

malom (1912)

iskola (1914)

* 5. az első „félleg téglából” épült lakóház kb. 1880 körül épülhetett a Rákóczi u. 34. sz. alatti ház helyén;

az első téglából épült pedig kb. 1894 - ben épült, a Rákóczi u. 5. sz. alatti ház helyén volt.

* 6. az első szabadkérményes lakóház valószínű, a Rákóczi u. 33. sz. alatti ház helyén épült 1880 körül.

* SZŐLŐ FAJTÁK :

- Sárgahér
- Juhfarkú
- Vörös dinka
- Kadarka
- Kecskesösü
- Otello
- Trabella
- Fehér delavra
- Piros delavra
- Sasza
- Jézos
- Fekete moha

A felsorolt szőlőfajták a II. világhá-
ború előtt voltak ismertek általá-
nosan, kivéve a Fekete moha,
a Juhfarkút, az Trabellát, az
Otellót és a Kadarkát, amelyeket ma
is termelnek.

* ALMAFAJTÁK :

- Tökalma : világos zöld, borizú, nyári
- Fehér pogácsalma : halványzöld, borizú, nyári
- Láncosösü : piros, édes, nyári
- Hasánszói : sárga borizú, téli
- Szendrványi alma : zöldes-sárgás, édes, nyári

10 - Karikós édesalma: világos zöld, édes, szeptemberi
Küsvéti rozsmaring: zöld, édeskes, őszi
Kranpálma: sárga vörös, édes, nyári
Birsalma: sárga, fanyar, őszi
Bőralma: barna, borjú, őszi
Legrégibb fajták:

Bőralma, Tökalm,
Pogácsaalma, Szentiványi
alma, Birsalma, horvátországi

Újabbak: Jonatán, Deliosesz, Küsvéti
rozsmaring

kb: a II. világháború után váltak
ismertté

Ászalták: a Pogácsaalma,
a Karikós édesalmát

*KÖRTEFAJTÁK:

Fappantós: sárgás, pöttyös, édes, nyári

Úrpat: sárga, édes, nyári

Héberkörte: sárga, édes, nyári

Szőgkörte: sárga, édes, nyári

Téli körte: zöld, édes, őszi

Hajkörte: sárgás-pirosas, édes, nyári

Búzacső / Hőrskörte / : pirosas, édes, nyári

Zabérő: zöld, fanyar, nyári

hézskörte: sárga, édes, nyári

Fegyégybete: héz, búzaéő, fappantós, zabéő, vajkörte

dszaljare: a hézskörtét

* SZILVAFAJTÁK:

- Hosszi szilva
- Búzaéő szilva
- Sárga szilva
- Piros ringló
- Kék ringló
- Zöld ringló

Cz valamennyi régi fajta.

* BARACKFÉLÉK:

- Sáftánboroc
- Sárgaboroc
- Hérboroc
- Rózsaboroc
- Francia boroc
- Kajszri

12.

A Francia boroc és a Rózsaboroc
kivételével valamennyi régi fajta.

SERTÉSFELDOLGOZÁS:

*6. láb = lapocka /top/ + comb + csánka +
+ köröm

sunka = sonka = comb + csánka

csánka = lábszár /körömtől a felső forgó

comb = comb ^{ig/}

top = a hátulso sonkában lévő csont,
a lapocka "megfelelője".

takarója = szabóna

szabóna = szabóna

hát vagy zsirszabóna } a hátán,
oldal szabóna } az oldalon
hasaalla } ill. a hasa

alatt közrelenül
elhelyezkedő zsirkék

büskéje = bőr

pártopecsenyeje = a gerinc hátsó
részén kb. 40 cm hosszan
kétoldalt a fehérpecsenye
alatt lévő hús.

fehérpecsenye } régig, a karajon
hosszpecsenye } lévő hús

orgya = a karaj hús nélküli
/a fehérpecsenye nélküli / része

fősőfej = felsőfej, a fej felső része
alla vagy alsőfej = a fej alsó része
torca = torca

ódalas = oldalas

lapicka = az első láb és a váll közötti csont

rese = rese

belcsir = a beleken lévő csir

tüdő = tüdő

máj = máj

szív = szív

nyulahusa = a háj alatt lévő húsos- zsíros réteg; ebből készül a császárszalonna

háj = a hasán, a belek alatt lévő zsírtömeg

fejcsont = fejcsont

fejbőr = fejbőr

vérj = vér

pacal = gyomor

katalakönyeke = vastagtél vége /varekél /

óra = orra

szeme = szem

foga = foga

nyelre = nyelv

torca = torca

pile = pile

lépi = lépe

14.

malaclartója = méh

töki v. momya = heréje

vastorája = hímveszője

hólaggya = húgyhólyagja

meleggyűrűje = a köröm külső

vastag része, amely pörkölés-
kor a meleg hatására levál.

farka = farka

Nem használható a következő elnevezé-
sekkel: sódarab

alla - torka

origánya

hájkebel

* 14. Véreshurka:

kukoricakását, hajdinakását
v. egyszerű kását reszes hús-
lében megfőzték és fűszerek-
kel: vöröshagymával, sóval,
paprikával, borssal, majo-
ránnával összekeverték és
a dióznó vékonyrétege tölthették.

Kolbász:

apró, lehetőleg nem túl res-
zes húsokból / comb, nyula-

húsa, fehérpelesenye / keretke
össze apróra vágott fok-
hagymával v. fokhagyma-
lével, paprikával, sóval,
borssal; addig dagasztot-
ták, amíg »ragadós« men-
nett, majd a vért töltötték.

Hajoshurka:

apróra vágott kelesztett hús-
ból, tüdőből, borséből,
májból készült, amint
szült vöröshagymával, sóval,
paprikával, borssal keretke
össze, s a disznó vastag-
bélke töltötték,
majd néhány percig a
kelesztőlélen át főzték.

HÁZASSÁGKÖTÉSEK:

*1. a) 1806 - 1807:

saját falubelivel: 20

más falubelivel: 18

b) 1842 - 1843:

saját falubelivel: 8

más falubelivel: 6

16.

c) 1904 - 1905 :

saját falukelivel : 8

más falukelivel : 18

*2. a) 1806 - 1808 : 1841 - 1843 1903 - 1905

jan.: 13 9 6

febr.: 4 6 18

apr.: 2 4 6

márc.: 5 3 4

máj.: 6 4 5

jún.: 2 4 4

júl.: 4 2 2

aug.: 3 4 -

szept.: 2 5 3

okt.: 4 6 4

nov.: 3 8 6

dec.: 7 10 7

b) 1806 - 1808 :

fiúk ált. életk.: 23

leányok -" - : 19

1841 - 1843 :

fiúk ált. életk.: 21

leányok -" - : 18

1903 - 1905 :

fiúk ált. életk.: 24

leányok -" - : 19

NÉVADÁS:

17!

* 1. a) 1806-1807:

fiúknál leggyakoribb név a János, a László, a Vendel, az Antal, az István, majd az Imre.

leányoknál leggyakrabban az Anna, a Julianna, a Teréz, az Erzsébet a Róza és a Katalin nevet adták. De szerepel egy Helena is.

b) 1841-1842:

fiúknál a József, a Vendel, a János, az István, a Ferenc, a Pál, a György az Antal és a László voltak a legáltalánosabbak

leányoknál változatlanul legnépszerűbb maradt az Anna, majd az Erzsébet, a Julianna, a Katalin, a Teréz és a Rozália követik. előfordult azonban a ritka Kunigunda név is.

18.

c) 1912 - 1913:

a fiúknál legtöbbször a János
és a Ferenc fordult elő,
majd a József, László,
György, István, Imre és
Pál következtek.

a lányoknál első helyen az
Ilona áll, majd az Anna,
a Mária, a Margit, a
Róza, a Teréz és a Mar-
git következtek; és ismét egy
hírebb név: az Anasztázia

*HALÁL OKAI:

- a) 1820 körül } még nem
b) 1840 körül } jegyezték,
csak 1852 - ken kezdtek

jelezni a halál okait:

1852:

communio: 9

crisis: 2

debilitas / gyengeség / : 1

inmaturus / koraszülött / 2

hydrops: 2

tabes / gerincvelő sorvadás / 1

inflammatis /gyulladás / : 1

fröcsy /gutaités / : 1

19

c) 1900 :

tüdővész : 3

relszülletett gyengeség : 4

tüdősorvadás : 2

vízkeór : 1

vörheny : 5

torokbaj : 1

ismeretlen : 1

réglgyengülés : 4

ránggöros : 2

tüdőhurud : 3

sorvadás : 2

elmezavarban öngyilkosság : 1

mellrák : 1

gyomorsörgő^{cs} : 2

aszkeór : 1

baleset : 1

hörgőhurud : 1

20: SIRTEL, SIR

* 1. f) sirfelirat 1914 -ből:

"Ha kijössz a temető dombra,
Nézd meg, ki fekszik e gyászos
sírban.

Hylió virág voltam, de már
elhervadtam,
szép menyasszony koromban a
sírba jutottam
Kedves szüleimnek, testvéreimnek
nagy bánatára."

1916 -ből:

"Itt hagyta kisfiát szeretett nevével,
jó drága szüleit szenvedő szivükkel
Nagy bánatukra igaztalán csak
az ad,
a harácht részt, a harácht
meghalt."

1916. -ből:

"Én Istentem miért is születtem,
Ha 28. évenben már élni meg-
szüntetem.

1916. jún. hó 3. napján engem

lobbulás helyén síromba szöktél. 21.

Éz a sírkő hirdeti azt a nagy fájdalmat
hely a véző szívednek nem enged
nyugalmat.

Hirdesd sírkő soká szép emléken,
Édes atyám, anyám, édes kis fiám,
Egyetlen testvérem síraját elköltözésem."

1916 - ből:

"Édes szülemnek minden ékessége,
Kedves jó páromnak minden reménysége
Kedves kis fiának, kité méltán
keseregneke,
Adj üdvözítő Jézusom megyelmed.
Hogy fent a mennyekben velem
örvendjének,
Imádkozom értetek, mert oly nagyon
szeretlek.
A viszontlátás reményében Isten
veletek."

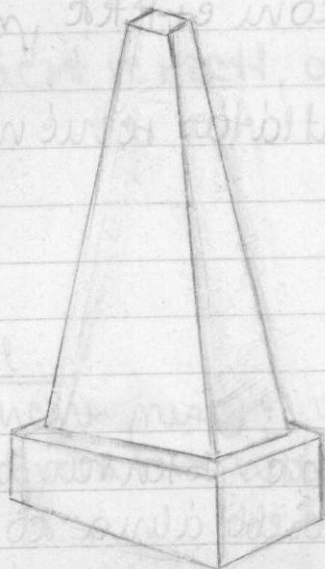
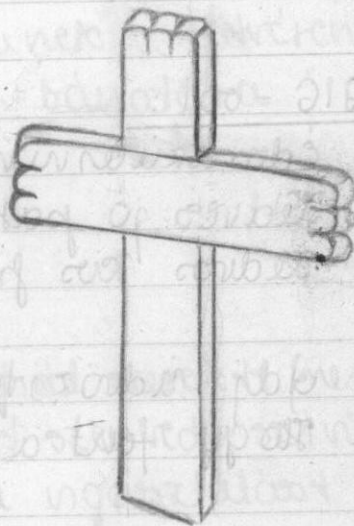
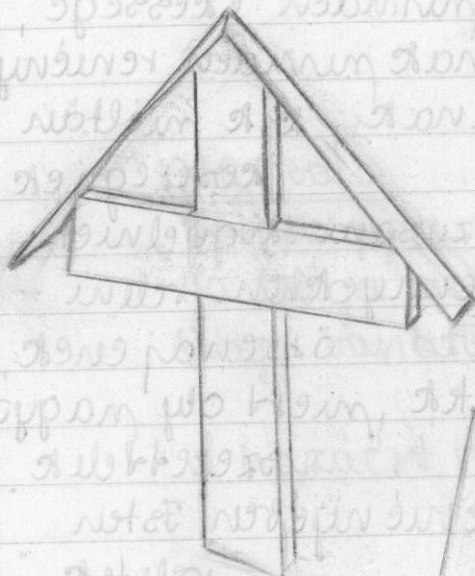
1930 - ből:

"Itt nyugzik Istenben boldogult lányunk,
Kit legédesebb álma közt halva találtunk.
Este még virultál, reggelre elhervadtál,

22.

Szűz Anyám ölében mélyen elaludtál.
De kezes ideligit kezed ösönünk,
Kamar elragadt gyász tenetű tölünk.
Könnyeink öntözük sírhalmod
göndjét,
Sírva síralkotjuk éltünknek
gyöngyét."

sírfelrakat:

silrhant:

